

Предање о Косовском боју и археолошке чињенице

Од **ИН4С**
- 20 јул, 2017

Косовска битка није била обична, већ судбоносна; народни дух је доспео у искушења слична оним из римског доба.

Да су Срби победили, добили би земаљско царство, а Цариград не би пао у турске руке.

Да су Срби изгубили, нестало би државе кнеза Лазара за неколико година, као што је мало касније нестала Бугарска, а Беч је могао постати турски.

Прихватањем ислама Срби би добили власт у Турској, где би данас можда сви говорили српски, а не само десетак милиона као сада.

Прихватањем папизма (на време) Срби би стекли и сачували добар друштвени положај на Западу. Да је прихваћена власт Рима, Србија би несумњиво добила савезничку помоћ Запада и владала би Балканским полуострвом.

Десило се нешто треће, обе војсковође су погинуле, што је у историји редак случај. Наравно, ни Турци нису случајно кренули у битку неизвесног исхода, јер су својом уобичајеном шакалском тактиком могли да исцрпљују Србију и да је полако опколе, као Цариград.

Снага Срба није била у једном граду, макар највећем, већ у ратничком духу и љубави према слободи. То се лепо види по распореду случајних налаза мачева и оних изгубљених у бојевима у Југоисточној Европи (М. Aleksić 2007). Они су распоређени у српским земљама, а затим их има у Мађарској, тамо где су се Срби повлачили.

Срби су скривали оружје да би могли да дигну устанак, или да би се самостално борили, као хајдуци.

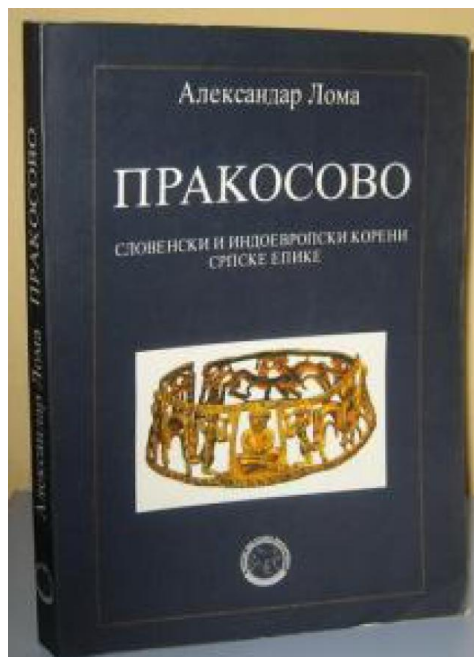
Косовска битка је била одсудан догађај за који су Срби били, рекло би се, припремани својим арханђелом Началом.

Искушење за Помесну цркву Срба (ПЦС) било је велико и подмукло, јер ако се није желео живот у ропству, обесправљено, требало је прихватити унију или ислам; тада је Русија тек почела да се ослобађа од Татара.

Сетимо се Мати Божије Хиландарске, иконе којом су Свети Симеон и Свети Сава показали свом народу будућност и пут спасења кроз велика страдања – страсти.

Требало је прикупити снагу за наредни век, за опстанак под Турцима, затим под Аустријом и Млещима, и сачувати порив за слободом, „за крст часни и слободу златну“.

За ове судбоносне догађаје по ПЦС располажемо са неупоредиво више података него за пад Србије 924. и нека још старија збивања. Познато је народно предање о Косовском боју и том добу, познати су писани историјски подаци и уметност тог доба. Али за разумевање оног шта се и зашто тада дешавало у народном бићу, веома је важна археолошка грађа. Управо у време Косовског боја (тешко је рећи да ли тек после њега), раширило се међу Србима постављање особених камених надгробних споменика. Они сами, и уклесане или исклесане представе на њима, којих има и на другим местима, верно одражавају схватања оног доба, заправо су материјализован вид неких народних предања, много касније знаних из забележених певања гуслара.

Међу истраживачима митског у Косовском боју, Александар Лома је отишао у најдубљу прошлост, налазећи сличности и порекло у индоевропским коренима, у Махабхарати.

У својој књизи **Пракосово, словенски и индоевропски корени српске епике** (Београд 2002) закључио је да су српски ратници на Косову, на челу са кнезом Лазаром, били надахнути епским песмама свог доба, које су певале о сличној пресудној бици из још даље прошлости – као узор намеће се велика битка опевана у **индијској Махабхарати**, која се одиграла пре неколико хиљада година. Археолошка грађа указује на мало другачија тумачења основних предања, али води у истом правцу.

Осим песама Косовског венца, на ту давну битку подсећају и песме забележене код оспораваног **Милоша Милојевића**. Оне сасвим одређено упућују да се нека таква **битка, у којој су учесници били Срби, одиграла у Средњој Азији, заправо у средишту Евроазије**. Посебан случај су наши митски јунаци. За разлику од руских багатира, повезиваних са великим добом образовања средњевековне Русије и кнеза Владимира (уствари су далеко старији), наше епске личности, у много чему сличне њима, повезане су са људима који су стварно живели у време Косовске битке. Када се еп разликује од оног што је установила историографија о догађају или личностима, поставља се питање шта је тачно. На пример, **мислило се у историографа да Вук Бранковић није издао на Косову, али је установљено његово преузимање неких поседа кнеза Лазара после битке, дакле окористио се његовом погибијом (а потом његов син постаје изабрани наследник Лазаревог сина деспота Стефана!). Са друге стране, Краљевић Марко делује као потпуно митска личност у поређењу са историјским краљем Марком.**

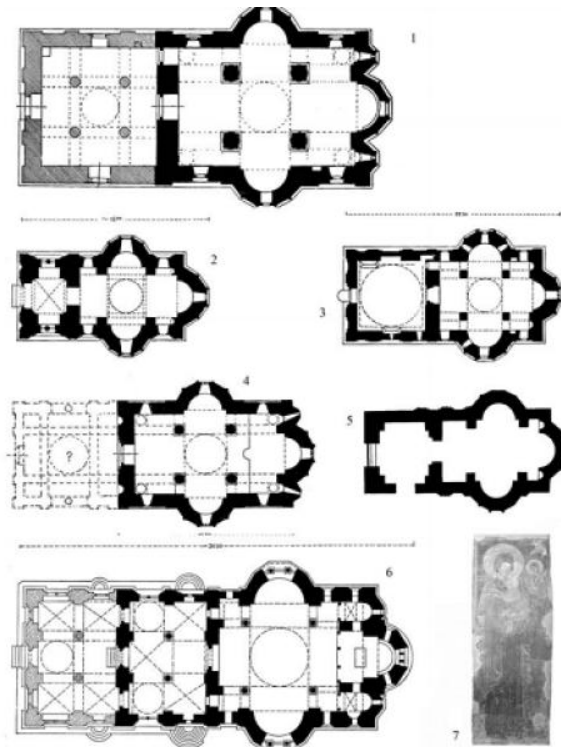
Стиче се утисак да је сав народ преживљавао промене, преносио давна предања на савременике и спремао се за опстанак под туђинском влашћу, као ПЦС. **У нашем епу истакнуту улогу имају жене, као чуварке огњишта, предања и чојства – такве су Мајка Јевросима, Мајка Југовића, Косовка девојка, верне љубе. Оне су и певале о прошлости, као и некада, и васпитавале децу за слободу.**

У народном духу, Началу, народ су добро припремили за Косовску битку исихасти, чрнци, иноци или калуђери. Исихасти су имали свој прав пут, па су у Србији значајно утицали на народ и **спречили унију**. Народ је гледао у њих и следио их; уз њих није било тешко положити живот за **слободу и отаџбину**. Била су страшна времена искушења и сумње, али **добар су пут изабрали наши преци**. Духовници су изоштреним знањем кроз исихазам и каљени подвизавањем, сачували народ у православљу. То сазревање огледа се на разне начине, па и у црквеном градитељству.

Видели смо да је прва српска триконхална грађевина, изнова изграђена после оних из 4-6. и 9-10. столећа, био саборни храм Хиландара краља Милутина. Цркве такве основе 14. столећа повезане су са исихастима, а у Србији се шире управо у земљи кнеза Лазара (М. Васић 1928).

Такви су храмови његових манастира (Раваница и Љубостиња кнегиње Милице), градске цркве (Лазарица) и придворске цркве (Милентија), цркве његових властелина и наследника (сл. 90).

После Косовског боја шире се у Зету и Травунију, а након пада Деспотовине подижу се у Босни до Моштанице, у Срему, Влашкој и Молдавији. **У време кнеза Лазара у Србију су дошли синаити** (Јер. Амфилохије 1981), подвижници и светитељи који су пред исламом напустили Синај и дали свој допринос опстанку Срба у православљу. Живели су у новим манастирима као што су Раваница, Рукомија, Свети Роман код Ђуниса, Сисојевац, Водица, од којих су неки били испод поткапина, као Горњак, или са пећинским испосницама као Вратна. Чак је Браничевска митрополија била смештена у граду Ждрелу, у храму подигнутом у поткапини. Занимљиво је да су груписани око Гвоздених врата, познатих по рибликим скулптурама Лепенског Вира, исконског места укрштања светова, са Черном, реком древног словенског назива. Ту је пред Турцима опстало Поречје, као усамљено српско крајиште, до 1524. године (Ђ. Јанковић и М. Вуксан 2004: 275-279).

Сл. 90. Храмови доба кнеза Лазара: 1. манастир Ресана; 2. Лазарица, градска црква; 3. манастир Љубостиња; 4. манастир Раваница; 5. Милентија, придворска црква; 6. Хиландар (пришрата); 7. Маги Божија Хиландарска, Коиче.

Као што је познато, у ово ратно доба учестало је приказивање светих ратника на живопису у црквама. Свети ратници на живопису 12-13. столећа носе савремену одећу, оружје и штитове (Нерези, Курбиново, Студеница, Бојана, Сопоћани). Овакве иконе поручују да је светитељ коме се верници моле, ту, да припада (и) времену када су иконе сликане, исти је као савременици, али је извршио мученички подвиг, и на њега треба да се угледају.

Потом, на западном живопису 14-15. столећа свети ратници носе по правилу савремене оклопе и одећу, што више није случај у православном живопису. Од доба краља Милутина свети ратници сликају се у ратној опреми свог времена (претежно 4. столећа) а са савременим оружјем и штитовима (14. столеће). Тако је остало и у време кнеза Лазара и Деспотовине, када светитеље приказују са савременим капама (Зато се у ликовним представама 19-20. столећа косовски ратници погрешно приказују у тим лаким оклопима, а не оним који су заиста коришћени, верно реконструисаним на сликама Паје Јовановића).
Ту се молитва упућује светим ратницима из минулог времена, да се поново прихвате оружја и бране Цркву.

Призивање светитеља из њиховог доба у помоћ, да се боре савременим оружјем, у ствари је клицање предака. Захваљујући грбовима приказаним на печатном прстењу и на другим местима, знамо да у Србији нису ношени тако приказани антички оклопи, већ они познати и уобичајени за западне ратнике тог времена, то јест да су властела, витезови, носили потпуне гвоздене оклопе. Такви западни грбови се појављују од доба цара Душана, а не примењују се код Грка и Бугара. Укупан изглед оклопа познат је из западноевропских ликовних извора, а у српском простору са печата и надгробних плоча краљева Босне са Бобовца, на минијатури херцега Хрвоја Вукчића из његовог мисала, из дубровачког сликарства, итд.

Сасвим је изузетно представљање светих ратника у Марковом Манастиру, **задужбини краља Вукашина и краља Марка** (1371-1395), са храмом посвећеном Светом Димитрију. Ктиторски портрети насликани су изнад јужног улаза, краљ Марко са десне стране Светог Димитрија, а Вукашин са леве (ИСН 1982: Т. 5, сл. 3, 145-154). У луку изнад њих приказана је Мати Божија Хиландарска са малим Христом и Арханђелом, а уз њих су по један пророк. Свети Димитрије држи копље, савремен мач и троугаон (средњевековни) штит; натпис је на грчком језику. Изнад западног улаза у храм насликан је Свети Димитрије на пропетом коњу, без оклопа а у владарској одећи, опремљен луком и тоболцем са стрелама, у десној руци држи буздован (као и на икони из Музеја примењене уметности у Београду), преко леђа му је окачен велики округло (антички) штит, а на глави има владарски венац; натпис је на српском језику.

У полукругу око Светог Димитрија, изнад је насликан Христос Емануил како га благосиља са обе руке, доле су са обе стране ликови младића који десном руком показују на анђеле изнад њих. Горе, са обе стране испод Христа, насликана су по три анђела како приносе савремено ратничко оружје и опрему (а не ону античког доба које носи Свети Димитрије на другим иконама).

Први анђеоло приноси гвоздени оклоп за лакат и подлактицу или колено и потколеницу, други нешто као прекривку за седло и капу, анђеоло при врху лук са тоболцем и златни венац; са десне стране горњи анђеоло приноси шлем и сабљу (а не мач!), други троугаон штит, а трећи неки део опреме нејасне намене. Дакле, на тој икони **Христос Емануил (= С нама Бог)** благосиља Светог Димитрија да се поново бори против савремених непријатеља, као када је више пута спасао Солун од нападача, и поставља га за узор српским ратницима.
„С нама Бог“ је био усклик војске на поласку у бој.

Необичан је добро промишљен живопис у цркви. Приказан је симболично небески Јерусалим, двор, небеска литургија, Христос као цар и првосвештеник; анђели насликани на капителима дижу свод цркве на небо. Апостол Павле пише да су нам живот и кућа на небесима (Фил 3.20; 2. Кор 5. 1-2). Доња зона целог брода испуњена је особено приказним Деисисом. После Христа на престолу са Пресветом Богородицом и Светим Јованом Претечом на истоку северног зида, следи поворка светитеља, насликаних на међусобно исти начин (слично Светом Димитрију над западним вратима), у отменој властелинској одећи са капама, жезлима и са марамицама о појасу, а на крају поворке су ктитори, на западној страни храма. Христос и Пресвета приказани обучени у владарске одежде, а мученици у властелинске одеће, особени су управо за **цркве државе краља Вукашина и краља Марка (манастир Трескавац, Заум и Богородица Перивлепта у Охриду, Свети Атанасије у Костуру).** Деисис са тако приказаним светитељима јединствен је у Марковом Манастиру. На неки начин одражава виђење првомученика Стефана (Дап 7. 55-56) али кроз историју, испуњену мученицима Христовим.

Живопис Марковог храма посвећеног Светом Димитрију поручује, онда као и данас: **ваља мрети за крст часни слободу златну!** Унутрашњост храма је обећање награде онима који се потруде, а иконе над улазима објашњавају Пут тог времена до Царства Божијег: **треба се борити оружјем (западни улаз) и треба пролити сопствену крв као Христос (јужни улаз, страна предака).**

Нема очигледније поруке за (српске) ратнике о начину стицања Небеског Царства у свом православном сликарству.

„Ако сабљу пољубиш крваву и запловиш у ноћне валове, следеће ти праху светковање“, испевао је речи владике Данила велики српски песник и епископ скоро 500 година касније.

У народном предању, у песми „Пропаст царства српскога“, кнез Лазар, изабравши Царство Небеско, гради цркву на темељу од свиле и скерлета по препоруци Пресвете Богородице, у којој причешћује војску пред бој на Косову; та црква не може бити на земљи, већ одговара вилинском граду у облацима, начињеном на костима изгинулих јунака и коња, што даље води до митова аријевског доба (А. Лома 2002:138-146).

Као да је Маркова црква Светог Димитрија осмишљена за јунаке који треба да погину за Небеско Царство.

У храму Успења Пресвете Богородице у Тврдошу, испод темеља југоисточног стуба уграђене су кости ту сахрањених покојника (епископа) и комади живописа старије цркве обрушене у земљотресу; нова црква на тим темељима је преживела земљотрес у коме је срушен Дубровник. Из садржаја живописа Марковог Манастира, очигледно је **краљ Марко изабрао небеско царство; погинуо је у бици на Ровинама 1395, без потомака, не зна се како ни где је сахрањен. Није се борио на турској страни у Косовској бици, иако је био њихов вазал.**

Иза краља Марка остао је српски еп о Марку Краљевићу, као јунаку велике снаге, са моћним коњем Шарцем и оружјем, праведном и грешном, склоном вино, потчињеном султану.

Краљевић Марко је омиљенији од свих косовских јунака, али се не подудара са историјским Марком. Чини се да је на Марка, због његових врлина, пренет мит о неком јунаку из прошлих времена, прехришћанских. Он у песми и умире као човек и ратник старог доба, са коњем, јер је наступило време ратника других способности; **име Марко на латинском значи увенути, сув.** У њему је сачувано народно сећање на древне српске јунаке, сличне руским багатирима. У епу и други српски јунаци доба борби са Турцима имају моћне коње за саборце, као војвода Никола Скобаљић, војвода Пријезда, а Милош се презива Кобилић. Војвода Момчило са својим крилатим коњем Јабучилом, био је по епу ујак Краљевића Марка. Они гину преваром, заједно са својим коњем. Краљ Марко Мрњавчевић је својом црквом призивао старе ратнике (на неки начин) претке, Светог Димитрија, за кога заправо не знамо ко је био и да ли има неке везе са представама „трачког“ коњаника римског доба.

Док је краљ Марко у народу оставио за собом славу јунака из прошлости, **иза кнеза Лазара** је остала држава и надживела га преко 60 година, а и данас је у темељима савремене Србије.

Његово име на јеврејском значи „Божја помоћ“.

Еп је кнезу Лазару приписао избор Небеског Царства уместо земаљског, у бици на Косову. По једном тумачењу, кнез Лазар, Милош Обилић и српски ратници, тада су пред очима имали јуначке подвиге и погибију својих предака у некој давној бици, о којој се онда још певало (А. Лома 2002: 252-253), а она се збила у далекој **Индији индоаријевског доба**. Избор небеског царства кнеза Лазара из епа, данас не потврђује ни једна његова црква (за разлику од Марковог Манастира), али постоје писана савремена сведочанства. Монахиња Јефимија обраћа се новомученику: **постигао си „да оставиш пропадљиву висоту земаљског господства и да се обagriш крвљу својом и сјединиш са војницима Небеског Цара. ...моли да православна вера хришћанска неоскудно стоји у отачаству ти, ...“** (Похвала Светом кнезу Лазару).

На месту Косовске битке постављен је „крстоображен“ камен на коме је био натпис о бици, за који се обично мисли да га је написао деспот Стефан (Стефан Лазаревић 2009: 67-87). Овог натписа одавно нема, али је сачуван у препису и гласи:

Човече који Српском земљом ступаш,
било да си дошљак или овдашњи,
ма ко да си и ма шта да си,
када дођеш на поље ово
које се зове Косово,
по свему ћеш угледати пуно костију мртвих,
те са њима и камену природу,
мене крстозначног и као стег
видећеш како усправно стојим.
Да не проминеш и да не превидиш
као нешто залудно и ништавно,
но молим те, приђи и приближи се мени, о вољени,
и размотри речи које ти приносим,
и из тога ћеш разумети због кога узрока
и како и зашто стојим ја овде,
јер истину ти говорим,
ништа мање од живога,
да ћу вам изнети у суштини све што се збило.

Овде негда [бејаше] велики самодржац,
чудо земаљско и рига српски,
звани Лазар, кнез велики,
побожности непоколебими стуб,
богопознања пучина и мудрости дубина,
огњени ум и заштитник странаца,
хранитељ гладних и смиловање ништих,
тужних смиловање и утешитељ,
који воли све што Христос хоће.
Коме иде сам по својој вољи
и са свима својима, безбројним мноштвом,
колико је под руком његовом.

Мужеви добри, мужеви храбри,
мужеви, ваистину, у речи и у делу
који се блистају као звезде светле,
као земља цветовима шареним,
одевени у злато и камењем драгим украшени;
многи коњи избрани и златоседлани,
сведивни и красни коњаници њихови,
Свеплеменитих и славних
као какав добри пастир и вођа,
мудро приводи словесне јагањце
да у Христу добро скончају
и [приме] мучења венац
[и] вишње славе учесници буду.

И тако сложено велико безбројно мноштво
заједно с добрим и великим господином,
храбром душом и вером најтврђом,
као на дворану красну и многомирисну храну
на непријатеља се устремише
и владајућег змија згазише
и умртлише дивљу звер
и великог противника
и неситог ада свепрождрљивца,
велим Амурата и сина његова,
аспидин и гујин пород,
штене лавово и василисково,
па са њима и не мало других.

О, чуда Божијих судбина,
ухваћен би храбри страдалац
безаконим агаренским рукама
и крај страдању добро сам прима
и мученик Христов постаје
велики кнез Лазар.
Не посече га нико други, о вољени,
до сама рука тога убице, сина Амуратова.
И све ово речено сврши се лета 6897,
индикта 12, месеца јуна 15. дан, у уторак,
а час је био 6. или седми,
не знам, Бог зна."

Натпис делује као сажет садржај живописа Марковог Манастира.
По сведочењу овог натписа, кнез Лазар је као добар хришћанин,
по слободном избору свом и српских коњаника, пошао у битку, и сви су
били спремни да погину и постану узор жртвовања. **Изабрали су
учешће у небеској литургији,** оној описаној у Марковом Манастиру,
зато у натпису пише да су обучени у свечане одежде односно достојне
свадбене хаљине (Мт 22. 1-14). Њихови коњи такође су спремни за
жртвовање у борби, по старом предању, и о њима ће бити још речи.

Кнез Лазар је мудро, подобно Добром пастиру (Христу), српске племиће ваљане душе и тврде вере, учинио причасницима вишњег славља, кроз мучеништво, као словесне агнеце (Агнец се на Литургији претвара у тело Христово, уп. стр. 301), да заврше земаљски живот у Христу.

И убили су Мурата и једног његовог сина, утемељивача Отоманског царства (он је увео данак у крви и јаничаре), великог противника, заправо самог Ада, смртоносног за душе оних који су се одрекли Христа.

То је био подвиг надахнут евхаристијом, а Тајна вечера и прво причешће апостола Великог четвртка слављено је у Марковом Манастиру (Л. Мирковић 1961б: 87-88). Ту је било и древно српско предање, стари завет: **за испуњење Божије воље и слободу ваља се борити са непријатељем, погубити и бити убијен.**

То није било пуко показивање јунаштва и силе, као код Германа. Зато Косовски избор Царства Небеског не може бити некаква накнадна хришћанска прерада историјског догађаја, јер је **кнез Лазар као (православни) хришћанин заиста изабрао Царство Небеско**, оно приказано у Марковом Манастиру, да би спречио преверавање. Косовски стег, знамење, могао је бити обликован као крст, или као стуб и плоча са урезаним крстом.

Споменик у виду усправљене плоче са великим урезаним крстом изнад опширног записа, постављен је на месту смрти деспота Стефана, данас Црквина у Марковцу код Младеновца.

Сл. 91. Крстоображни споменици: 1. споменик постављен на месту смрти деспота Стефана, Маркован; 2. крстича са приказаним штитом и мачем, Бихово у Поповом пољу; 3. Смедерево, штит деспота Турђа Бранковића, „господина Србљем и Поморују Зетском“ из 1430, изведен описом на градској кули; 4. споменик са повесљом о даривању цркве из 1592. г., Горња Битова, Сиритишка жупа.

У Горњој Битињи у Сиринићу и данас стоји велика плоча са урезаним крстом и задужбинским натписом из 16. столећа (сл. 91. 4).

У Херцеговини има усамљених надгробних камених крстова, високих 2-3 м. Њих са косовским каменим стегом повезују представе оружја (копље, мач, буздован, коњанички штит), јер показују да су подизани ратницима.

Такав је крст у Поповом пољу у Бихову поред Мркоњића и Завале (сл. 91. 2). Крст и оружје на први поглед не би требало да буду заједно, али и употребљено оружје може бити посредник за спасење душе, ако се употреби како ваља, по примерима из Марковог манастира.

Косовски стег био је својеврстан надгробни споменик, камени гуслар и сведок испуњеног завета по предању ПЦС.

Кнез Лазар, и за рат спремни српски одличници, урадили су тада оно што је требало за спас народа у времену, да народ остане на правом Путу.

Ђорђе Јанковић

(Из књиге Ђорђа Јанковића "Предање и историја Цркве Срба у светлу археологије – Кратак преглед од почетка до турске окупације", Хришћанска мисао, Београд, 2015)

(rasen.org)